

Hétköznapi történetek

Kutatás magyar önkéntesek emlékei után Lapuában,
Finnországban

A projekt háttere

Az első magyar önkénteszászlóalj 1940 februárjában indult útnak, hogy hosszú utazást követően megérkezzen a finnországi Lapuába. A magyar önkéntesek célja az volt, hogy támogassák a finneket a sokszoros túlerővel támadó szovjet hadsereg elleni harcban (Ruprecht, szerk. 2003:195). Lapua város adott otthont a nemzetközi önkéntes erőeknek. A katonák kemény kiképzésük során elsősorban a téli harcmódot gyakorolták. Ezzel feltűnést keltettek a lakosság körében. A kiképzés mellett a katonáknak alkalma nyílt a civil lakossággal való találkozásra is.

Noha a március 13-i békekötés miatt az önkéntesek küldetése hamar, alig több mint két hónapon belül véget ért, a magyarokról fennmaradó emlékeket napjainkban is őrzik Lapuában.

Munkánk során történeteket gyűjtöttünk arról, hogy miként találkozott két különböző kultúra (a finn és a magyar) a téli háború idején.

A projektről

Interjúk

A *Hétköznapi történetek* projektet interjúk készítésével kezdtük. Azokkal a lapuai emberekkel beszélgettünk, akik valamilyen emléket őriztek a magyar önkéntes katonákról.

Interjúalanyainkat egy újsághirdetés (Lapuan Sanomat 2008. július 29.:2) és egy, a helyi lapban közzétett rövid cikk (Eila Aro 2009. június 4.:3) révén találtuk meg. Kivételt képeztek Niina nagyszülei, akiket az elsők között kérdeztünk meg. Az összesen kilenc interjú 2008 és 2009 nyarán készült.

Az interjúk során a következő fő kérdéseket tettük fel: Hogy történt, milyen körülmények között zajlott az első találkozás? Hogyan kommunikáltak egymással? Milyen eseményekre emlékeznek, és milyen benyomásaik voltak a magyarokkal kapcsolatban?

Mivel a válaszadók igen érzelemdúsán és sokszor meghatottan emlékeztek a hetven évvel ezelőtti eseményekre, az interjúk kötetlenül zajlottak. Az emlékezők gyakran a régi családi fotóalbumok segítségével elevenítették fel emlékeiket, ezáltal a katonákról szóló történetek mellett bőséggel hallhattunk arról is, hogy miként vészelték át a finn családok a téli háborút.

A beszélgetéseket audiofájlként rögzítettük, majd a hangfelvételeket később számítógép és szabadon letölthető programok segítségével kellő rövidségűre vágtuk. Így az anyagok már csak a magyarokra vonatkozó részeket tartalmazták, amelyeket lejegyeztünk, és magyarra fordítottunk. A kiállításon a finn szöveg és a magyar fordítás együtt volt olvasható.

Portrék

A projekt másik fontos eleme volt a fotóportrék készítése az interjúalanyokról. Fontosnak tartottuk, hogy a történetek mögött álló embert a kamera elé hozzuk. A kiállításon a történeteket és a portrékat egymás mellett mutattuk be. A színes fotók a történetek mesélőit otthonukban, kertjükben vagy az adott történet színhelyén mutatják. A háborús történetek illusztrációi legtöbbször fekete-fehér korabeli katonaképek, ám mi az élő embert, az emlékező civileket szerettük volna a középpontba helyezni. A fotózás során az emlékezők többsége mosolygott, és egyenesen a kamerába nézett. A kamerával szemben helyezkedtek el, éppen úgy, ahogy a fotóstúdióban szokás viselkedni.

Kutatásunk mellékszálaként ellátogattunk a lapuai Pyhälahti Fotográfiai Múzeum archívumába, ahol korabeli fotókat kerestünk magyar önkéntesekről. Több mint kilencven olyan üvegnegatívot találtunk, amely a kérdéses időszakban készült, és biztosan magyar katonát vagy katonákat ábrázolt (Vilisics – Ala-Fossi 2009:4–15). A fotóstúdió máig megőrzött ügyfélkönyvében megtaláltuk a magyarok aláírását is, és ezek alapján a képek nagy részét azonosítani tudtuk. Korábban nem volt világos, hogy melyik negatív kit ábrázol. A negatívokat és az aláírásokat helyben digitalizáltuk. A kiállításon a katonaképeket az illető önkéntes aláírásával együtt mutattuk be.

A projekt főbb eredményei

Első ízben kerültek napvilágra a finn helyi lakosság köréből származó történetek az első magyar önkénteszászlóalj katonáiról. A történetek voltaképp „hétköznapi” helyzetekben láttatják a katonákat, civil szemmel. Megjelennek a magyarokról alkotott klisék is. Az emlékezők nagy súlyt helyeztek az interperszonális kapcsolatokra, ezáltal a katonákat leginkább a „kedves vendég” szerepében látjuk feltűnni.

A történetek hangulata rímeli a magyar önkéntesek visszaemlékezéseinek légkörével. Sós Mária és Osmo Wilkuna dokumentumfilmjében¹ a visszaemlékezők a kemény kiképzés és a fegyelmezett katonaellet mellett az finnekkel kötött életre szóló barátságokról és számos vidám történetről számolnak be, ezzel jelezve, hogy talán a magyar történelem során páratlan módon a missziós csapatok semmilyen negatív emléket, „rossz szájízt” nem hagytak maguk után.

Az összegyűjtött anyag első ízben a Néprajzi Múzeumban (2009. november 26.–2010. március 20. között) volt megtekinthető, valamint egy cikk formájában is bemutatottuk (Vilisics – Ala-Fossi 2009:4–15). A kiállítás és a cikk hatására nem várt médiafigyelmet tapasztaltunk, beleértve a nyomtatott és digitális sajtót, több rádiócsatornát és a Magyar Televíziót is.

Projektünk egyik legnagyobb eredményeként értékeljük, hogy a szélesebb nyilvános-

ság is megismerhette a magyar történelem ezen sokáig titkolt részletét. A kommunista rendszer idején az első magyar önkénteszászlóalj tagjait mint „ellenséges haderőben szolgált” egyéneket megfigyelés alatt tartották, meghurcolták.² Elégtétel számunkra, hogy találkozhattunk az önkéntesek leszármazottaival, akik munkánk eredményeképpen szereztek tudomást édesapjuk, nagyapjuk vagy éppen sógoruk fiatalkori kalandjairól.

Köszönetnyilvánítás

Köszönettel tartozunk mindazoknak, akik segítették munkánkat: Aili és Viljo Huhtala, Aino Ala-Fossi, Aino Ranta, Raili Yliniemi, Maija Soini, Jussi Mäenpää, Heikki Tuovinen, Kati Peltola, Raakel Keltto és Marianne Hietala (interjúalanyok), Teppo Ylitalo (Vanha Pauku Múvelődési Központ, Lapua), Bata Tímea és Szarvas Zsuzsa (Néprajzi Múzeum), Finn Nagykövetség.

JEGYZETEK

1. Amikor a magyarok síelni mentek Finnországba. Magyar dokumentumfilm (2003). Rendezte: Sós Mária.
2. Több, egymástól független személy közlése. Osmo Wilkuna, valamint Ruprecht Antal kutatásai során számos alkalommal tapasztalta, hogy az egykori önkéntesek idős korukra, retorziótól tartva, nem kívántak a finnországi szerepvállalásról beszélni. Ezt megerősítik a rokonok emlékei is, akik közül többen is csak a kiállításunkon szereztek tudomást édesapjuk, nagyapjuk, sógoruk fiatalkori kalandjáról.

IRODALOM

RUPRECHT ANTAL, SZERK.

2003 Magyar önkéntesek a Téli Háborúban / Unkarilaiset vapaaehtoiset talvisodassa. Budapest: Hadtörténelmi Intézet és Múzeum.

VILISICS, FERENC – ALA-FOSSI, NIINA

2009 A téli háború. Magyar önkéntesek Finnországban. Rubicon 20(9):4–15.

NIINA ALA-FOSSI – FERENC VILISICS

Everyday stories. Researching Hungarian volunteers' memories in Lapua, Finland

This photo-essay traces the living memories of Hungarian volunteers in Lapua, Finland who arrived there during the Second World War in order to help militarily to save Finland's unity.

Aili és Viljo Huhtala, Lapua, 2008

AILI HUHTALA a Lapua folyó partján síelő magyarokról mesél: „Egy névre sem emlékszem... de csinos, nagy férfiak voltak! (Aili nevet.) Nagy férfiak voltak. Igen, és sötétek [ti. sötét bőrűek]. Igen sok volt belőlük. A többiekhez hasonlóan ők is fehér ruhában síeltek a dombról. Fehér ruha volt rajtuk.

Én a síléceik hátulján voltam, és a magyarok [mutogattak] (Aili a magyarok széles mozdulatait mutatja, hogy álljon mögójük, és fogja a derekukat, hogy le ne essen, amíg a dombon lesiklanak).”

Aino Ala-Fossi, Lapua, 2008

„Taposószánon mentem a központba, hét kilométert kellett megtenni. A Piac utcán mentem, amikor magyar katonák jöttek oda hozzám, négyen. Beszéltek és nevettek. Én olyan tizenhárom-tizennégy [éves] lehettem. Kicsit féltem, mert nem volt más az utcán, csak én és a katonák. Senki nem volt azon a hosszú utcán. Aztán az egyik leült a szánkómra. Csak úgy.”

Idáig futott a kis Aino a magyarok elól, Lapua, 2009

„Beszéltek, de én egy szót sem értettem. Az meg csak ült ott, én meg féltem, mert idegen férfiak voltak, és nem értettem, mit mondanak. Szóval fogtam, és lefordítottam a férfit a szánról! A katonák hatalmasat nevettek ezen (Aino nevet).

Aztán megfordítottam a szánt, és gyorsan elmentem. Ők ott maradtak, és beszéltek tovább. Egészen a Syväojáig [Bolt Lapua központjában] mentem, és csak ott néztem vissza. Szóval elszaladtam.”

Aino Ranta emléktárgyakkal, Lapua, 2008

„Nos, az úgy volt, hogy épp siklottunk le a gyárral szembeni dombról, ahol egy ugrósánc volt. A sánc a folyó jegén volt, a fiúk egy kis ugratót építettek oda. Én Juhanival voltam, együtt csúsztunk és ugráltunk a sáncról, amikor az a kettő [magyar katona] megérkezett. A síelést gyakorolták. Mi persze nagyon szórakoztatónak találtuk, hogy nem tudtak megállni a síléceken.”

Aino Ranta – a folyópart, ahol síeltek, Lapua, 2008

„Megpróbáltak a folyó jegén síelni, de nemigen ment nekik. Aztán megálltak nézelődni, és megtapsoltak minket, amikor lesíeltünk.

[...] Ők tényleg épp ilyen sötét fajták voltak [Aino Vilisics Ferencre mutat, és nevet]. Mindkettőnek sötét haja volt, és mindketten vékony fiatalemberek voltak. Nem voltak nagyok, ezért egyáltalán nem féltünk tőlük.”

Anna-Liisa és Heikki Tuovinen, Kuhmoinen, 2009

„A legszebb élményünk az volt, amikor megtanítottuk a himnuszunkat nekik. Azt kell mondanom, hogy a magyarok jó énekesek! Hej, de szépen énekeltek [amikor megtanulták]! A régi iskola nagytermében tanítottuk őket.

És igen, temperamentumosak vagytok! És nagyon lelkes futballjátékosok: félig pucéran játszottak az iskola udvarán. Télvíz idején! Kíváncsian néztem, ahogy játszanak. A játék eszeveszett volt úgy, ruhák nélkül! De hogy a bánatba tudták kiállni a fagyot?”

Jussi Mäenpää a gépműhely előtt, Lapua, 2009

„Igen... én nagyon félttem, amikor a közelünkbe jöttek lődözni azokkal a falövedékekkel. Volt ott egy kőfalú gépészműhely. Ők attól olyan kétszáz méterre voltak, onnan lóttek. Volt egy dűlő, ami a házunkhoz vitt. Oda-jöttek, egy vonalba álltak, és lóttek. Bummm!”

A távoli épületre céloztak, Lapua, 2009

„Féltem, mert senki nem mondta el nekem, hogy mire lónek. A falövedékek gyakorlatozásra voltak. A lövedék nem ólomból, hanem fából volt, és nem repült semerre, hanem egyszerűen széttört. Szóval ez gyakorlatozásra volt. Csak a gyárra céloztak, és lóttek.”

Kati Peltola a Lamminheimo kő domborműnél, Lapua, 2008

KATI PELTOLA arról mesél, hogy édesanyja, IRJA SYLVIA LAHDENMÄKI miként ismerkedett össze édesapjával, DR. SÁPY LÁSZLÓ magyar katonarorvossal Lapuában, a Pyhälahti fotóműhelyben 1940 tavaszán: „Ő csinált mindent. Többek között felvételeket készített, például az apámról is, amikor a katonák gyakran csináltattak fotókat nála. Anyám nem értette, miért jár ez a katona folyton vissza másolatokért. Aztán egy napon apám randevúra hívta anyámat. Aztán az apám és anyám bejelentették, hogy eljegyezték egymást, újsághirdetésben vagy templomban.”

Maija Soini – ahol a két magyar lakott, Lapua, 2009

MAIJA SOINI otthonában két magyar katona lakott, akiket az emeleti szobában szállásoltak el: „Amikor a magyarok magyar táncot próbáltak tanítani, a földszinti szobában szétrakták a székeket. Nem volt zene, énekszóval kísérték a táncot [a magyarok]. Énekeltek. Ez csak egyszeri eset volt. Azt hiszem, négyen voltunk. Nem emlékszem, hogy ki volt ott, az a »Tuta« [Balogh zászlós beceneve] legalábbis ott volt. És mintha rémlene, hogy a lábaidat is össze kellett verni (nevetve veri össze a bokáját). A bemutatójuk csak rövid ideig tartott, de közülünk is próbálkoztak páran.”

Raili Yliniemi (a „kis boszorkány”), Muonio, 2009

„Tizenkét éves voltam, amikor a Sisu zászlóalj Lapuában volt. Esténként legalább hét vagy nyolc katona látogatott el hozzánk. A szakács bizonyosan ott volt, mert emlékszem, hogy egy olyan húsételről beszélt, amelybe olyan sok paprikát kell tenni, hogy az teljesen piros lesz. Akkoriban mi még csak nem is láttunk paprikát.

Ezek közül a férfiak közül GÖTZ GYULA több mint két alkalommal is ellátogatott hozzánk, de anyám és én egy szót sem tudtunk beszélni vele. Ő elkezdett magyarul tanítani engem, és még mindig »tudom« a számokat és pár szót. Még nevet is kaptam tőlük: »kis boszorkány«.

Példák a magyar önkéntesek archív képeiről, a fotó megrendelőjének aláírásával (Pyhälähti Fotográfiai Múzeum archívuma, készültek: 1940 március–április; üvegnegativokról szkennelve, 2008 és 2009)